

ВПП 2.2.18. Інституціональна економіка

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Інституціональна економіка» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ЗВО СВО «Бакалавр» спеціальності «Економіка».

Предметом вивчення дисципліни є взаємодія економічних суб'єктів ринкової економічної системи.

Міждисциплінарні зв'язки:

Дисципліна «Інституціональна економіка» – вибіркова дисципліна циклу професійної підготовки, тісно пов'язана з дисциплінами «Економічна теорія», «Історія економіки та економічної думки», «Міжнародна економіка», «Соціальна економіка», які вивчаються раніше, а також є базою для вивчення дисциплін «Економіка підприємства», «Зовнішньоекономічна діяльність підприємства», «Ринкова трансформація економіки регіону», «Управління розвитком економіки регіонів».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Інституціональна економіка» є формування у здобувачів вищої освіти сучасного економічного мислення і системи спеціальних знань про розкриття умов і закономірностей взаємодії економічних суб'єктів у ринковій економіці, впливу інституціональної структури на економічні процеси; розширення об'єкта економічної теорії за межі, традиційно визначені неокласичним напрямком, та отримання знань з інституціонального напрямку економічної теорії.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Інституціональна економіка» є формування у здобувачів вищої освіти фундаментальних знань про сучасну ринкову економічну систему; оволодіння поняттями і категоріями, що забезпечують безпосередній перехід від глибоких узагальнень (фундаментальних знань) до понять практики; вивчення аналітичного інструментарію та методології інституціонального аналізу економіки; набуття вмінь аналізувати зовнішнє та внутрішнє інституційне середовище для досягнення економічних цілей.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти мають бути сформовані наступні елементи компетентності:

знання:

- змісту і сутності економічної категорії «інститут», інституціональної структури економіки, теоретичних особливостей інституціональної економіки;
- змісту категорії власність та сутності прав власності, видів режимів власності;
- змісту поняття трансакція та трансакційні витрати, класифікацію трансакційних витрат;
- основних типів інституціональних угод та особливостей їх функціонування в інституціональному середовищі;
- типів та організаційно-правових форм фірм;
- сутності категорії «домогосподарство», ознаки, функції та класифікацію домогосподарств;
- сутність цілей та функції держави; найбільш відомих теоретичних моделей держави;
- сутності контракту його структуру та основні поняття контрактного права; типологію контрактів;
- сутності та особливостей людського капіталу, поняття інвестицій в людський капітал, їх класифікації;
- сутності інституціональних змін їх механізму та особливостей інституціональної трансформації економіки України.

вміння:

- аналізувати внутрішнє та зовнішнє інституційне середовище для досягнення економічних цілей;
- інтерпретувати форми контрактних відношень, які виникають на різних етапах економічної діяльності;
- застосовувати інструменти теорії ігор для аналізу й прогнозування суспільних явищ та моделювання майбутніх траєкторій розвитку економічних систем;
- використовувати підходи теорій прав власності, угод та невизначеності для розв’язання конкретних практичних завдань.

способи мислення:

- формування суджень – формування форми мисленнєвого відображення, яка полягає в запереченні або утвердженні будь-якого факту, зв’язку чи відношення між предметами та явищами;
- пропонування міркувань – пошук низки пов’язаних суджень, скерованих на те, щоб з’ясувати істинність якоїсь думки, довести її або заперечити.;
- створення умовиводів – виведення з одного або декількох суджень нового;
- генерування понять – пізнання сутності предметів і явищ дійсності в їх істотних зв’язках і відношеннях, узагальнення їх істотних ознак.

професійні, світоглядні і громадянські якості:

- здатність використовувати знання, вміння та навички для теоретичного та практичного освоєння проблем і перспектив господарської діяльності підприємства та планувати, організовувати, реалізовувати, презентувати відповідні наукові дослідження;
- ґрунтовні знання інструментарію дослідження соціально-економічних явищ та процесів підприємства;
- здатність організовувати та проводити економічні дослідження, використовуючи сучасну методологію та інформаційні технології;
- здатність застосовувати одержані знання з різних сфер інституціональної економіки для формулювання нових теоретичних трактувань і положень, практичних адресних рекомендацій і пропозицій;
- здатність виявляти та розуміти причинно-наслідкові зв’язки між економічними явищами та процесами, ідентифікувати та оцінювати фактори впливу;
- ґрунтовні знання особливостей, інструментарію, новітніх напрямків аналізу складових інституціонального середовища.

морально-етичні цінності:

- сформувати уявлення про норми і принципи моралі, моральні ідеали, поняття добра, справедливості, честі, гідності, обов’язку, життя людини, її моральні якості, моральні характеристики вчинків, діяльності та стосунків ;
- формувати вміння аналізувати мотиви та вчинки людей, моделювати та розв’язувати ситуації, пов’язані з виконанням обов’язків у колективі;
- розвивати почуття вихованості, чесності, вміння дотримуватися свого слова, відповідальності за свій вибір та наслідки вчинків;
- виховувати почуття порядності, відкритості, відповідальності, доброзичливості, емоційної стійкості, зосередженості, комунікативності, колегіальності;
- розвивати уміння працювання в команді та здатності визнання прав клієнтів,
- виховувати здатності до альтруїзму, милосердя, співчуття, безкорисливості та безоплатності допомоги;
- виховувати почуття професійного обов’язку;
- виховувати почуття професійної гордості;
- засвоїти норми професійної етики.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин 4 кредити ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Предмет і метод інституціональної економіки.

Предмет інституціональної економіки». Об'єкти і суб'єкти інституціонального аналізу. Визначення одиниці аналізу в межах інституціонального напрямку досліджень. Сутність, класифікація і значення інститутів. Принципи їх взаємодії. Система інститутів. Значення інститутів: експериментальна економіка.

Норма як базовий елемент інститутів. Норма як результат раціонального вибору. Дослідження раціональності в експериментальній економіці, теорії неповної раціональності та соціології. Теорія суспільного вибору. Норма як передумова економіки угод. Співвідношення угод.

Особливості інституціональної методології дослідження.

Тема 2. Формування та етапи розвитку інституціоналізму.

Межі застосування неокласичного підходу. Парадигма неокласики. Повнота інформації. Досконала конкуренція. «Номо економікус».

«Дерево» інституціоналізму. Етапи розвитку інституціоналізму. Еволюція предмету та методології дослідження. Старий (американський або класичний) інституціоналізм. Т. Веблен., Дж. Коммонс. У. Мітчел. Неоінституціональна економіка. Дж. Гелбрейт. Я. Тінберген. Г. Мюрдаль. Ф. Перру. Нова інституціональна економіка. Дж. Б'юкенен. Р. Коуз. Д. Норт. М. Олсон. Дж. Стіглер. Г. Саймон. Р. Фогель. О. Уільямсон. К. Менар. Е. Де Сото та ін.

Класифікація сучасних інституціональних концепцій.

Теорія економіки угод. Л. Тевено. О. Фавро. А. Орлеан. Р. Буайе. Теорія прав власності. Д. Уолліс. А. Алчіан. Г. Демсец. Р. Ріхтер. Х.Й. Зігенталер.

Теорія трансакційних витрат. Р. Коуз. Р. Фогель. Д. Норт.

Теорія економіки права. Р. Познер. С. Пейович. Г. Каламбрезі. Г. Беккер.

Теорія суспільного вибору. Е. Ерроу. Дж. Б'юкенен. Г. Таллок. М. Олсон.

Теорії трансформації економіки і суспільства. П. Друкер. Дж. Гел-брейт. Р. Тібольт. К. Кларк. Ф.С. Малле. А. Турен. Ж. Фураст'є. Ф. Штернберг. Р. Арон. Ж. Еллюль. А. Тоффлер. Д. Белл. Дж. Несбіт. П. Абурден.

Тема 3. Інституціональна структура ринкової економіки.

Правила та їх види. Ієрархія правил. Варіанти співвідношення формальних і неформальних правил. Класифікація санкцій за недотримання правил. Умови ефективності неформальних правил. Поняття та класифікація інститутів. Функції та роль інститутів. Порівняльна характеристика інституціональних рамок. Інституціональна структура та інституціональне середовище. Інституціональна структура ринкової економіки як одна з підсистем економічної системи суспільства. Інституціоналізація ринкової інфраструктури. Шляхи та напрями розвитку ринкової інфраструктури. Наслідки розвитку ринкової інфраструктури. Основні складові інституційної структури ринкової економіки.

Тема 4. Права власності.

Сутність та роль власності в економічній системі. Основні складові права власності за А. Оноре. Теорії виникнення та розвитку прав власності. Специфікація прав власності. Розмивання прав власності. Загальна власність (вільний доступ). Комунальна власність. Комунальна власність та проблема прийняття рішень. Приватна власність. Переваги та фактори, значимі для встановлення режиму приватної власності. Особливості ефективних прав власності. Державна власність. Розподіл прав власності. Теорема Коуза.

Тема 5. Трансакції та трансакційні витрати.

Трансакції: поняття та значення. Види трансакцій за Дж. Коммонсом. Торгова трансакція. Трансакція управління. Трансакція раціонування. Класифікація трансакцій за О. Уільямсоном. Ознаки трансакцій. Трансакційні витрати: поняття та значення. Види трансакційних витрат. Види внутрішньофірмових трансакційних витрат, пов'язані з ними проблеми і способи їх вирішення. Витрати виявлення альтернатив. Витрати здійснення

розрахунків. Витрати виміру. Витрати укладання контракту. Витрати специфікації і захисту прав власності. Витрати опортуністичної поведінки. Способи мінімізації трансакційних витрат.

Тема 6. Контракти.

Поняття контракту. Принципи контрактних зобов'язань. Основні напрями і положення теорії контрактів. Типи контрактів. Контракт купівлі-продажу. Контракт найму. Трудовий контракт. Кредитний контракт. Особливості контрактів. Складові контракту. Структура контракту. Параметри контракту. Порівняльна характеристика класичного, неокласичного і реляційного контрактів. Чинники, що впливають на вибір типу контракту. Економічні теорії контрактів. Основні поняття контрактного права. Забезпечення дотримання правил. Правила, що виконуються самі.

Тема 7. Економічні організації.

Сутність організації, її відмінність від інституту. Фактори, що визначають розмір організації. Специфічність активів. Невизначеність. Схильність сторін до ризику. Складність угоди. Ціна доступу до закону.

Інституціональні основи діяльності підприємства (фірми). Теорія фірми. Фірма: поняття, структура та траєкторія розвитку. Проблема взаємовідносин принципала і агента, варіанти її вирішення. Внутрішня структура фірми. Траєкторія розвитку фірми. Баланс фірми як джерело інформації про її структуру.

Типологія фірм. Підприємство, яке працює в командній економіці. Підприємство перехідного типу. Гібридні форми інституційних угод. Організаційно-правова форма як джерело інформації про стратегію фірми. Критерій вибору організаційно-правової форми фірми.

Тема 8. Держава як економічна організація.

Теорія держави. Поняття держави в новій інституціональній теорії. Держава як організація. Підходи до розгляду держави: держава як фірма; як установа з колективним власником; як установа з єдиним власником. Функції держави. «Провали» держави. «Межа» держави.

Проблема взаємовідносин принципала і агента, варіанти її вирішення. Модель держави Д. Норта. Держава як інститут. Роль держави. Типологія держав. Перерозподільні функції держави та рентоорієнтована поведінка.

Тема 9. Домогосподарство.

Поняття домашнього господарства в інституціональній теорії. Ознаки домогосподарств. Види домогосподарств. Функції домогосподарств. Домогосподарство як суб'єкт ринку. Роль домашніх господарств у розвитку ринкових відносин. Домашнє господарство в командній економіці. Домашнє господарство в ринковій економіці. Домашнє господарство в трансформаційній економіці. Порівняльна характеристика типів домашнього господарства. Доходи та витрати домогосподарств. Взаємозв'язок домогосподарств із фірмами та державою. Роль рутини у функціонуванні домашнього господарства. Економічна поведінка домогосподарств.

Тема 10. Людський капітал і мотивація.

Сутність поняття «людський капітал». Особливості людського капіталу. Відмінності людського та речового капіталу. Аналітична єдність речового та людського капіталу. «Людський капітал» за трьома рівнями. Інвестиції в людський капітал та їх особливості. Відмінності інвестицій в людський капітал від інших видів інвестицій. Склад інвестицій в людський капітал. Раціональна поведінка. Принцип раціональності. Аналіз вигод і витрат при інвестиціях в освіту. Методи оцінки економічної ефективності інвестицій в людський капітал. Поняття мотивації, потреб та винагород. Закон результату. Модель мотивації поведінки через потреби.

Тема 11. Інституціональна трансформація економіки України.

Стабільність інституціональної структури та інституціональні зміни. Еволюційний варіант розвитку інститутів та залежність від попередньої траєкторії розвитку.

Револьюційний варіант розвитку інститутів. Імпорт інститутів. Конгруентність інститутів та сценарії інституціонального розвитку. Теорія суспільного вибору і пояснення труднощів інституціональних інновацій. Інституціоналізація ринкової інфраструктури трансформаційної економіки. Інституційні ресурси трансформаційної економіки. Особливості інституціональних перетворень в Україні.

3. Рекомендована література

Основна

1. Агапова И.И. Институциональная экономика: учеб. пособ. / Агапова И.И. – М.: Экономистъ, 2006. – 254 с.
2. Аузан А.А. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория: учеб. / [под общ. ред А.А. Аузана]. – 2-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2011. – 447 с.
3. Олейник А.Н. Институциональная экономика: учеб. пособ. / Олейник А. Н. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 416 с.
4. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія : навч. посіб / Ткач А.А. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
5. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко; за ред. акад. НАН України А.А. Чухна. – К.: Знання, 2010. – 687 с.
6. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория / Шаститко А.Е. – М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. – 592 с.
7. Якубенко В.Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: [монографія] / Якубенко В.Д. – К.: КНЕУ, 2004. – 252 с.

Допоміжна

1. Введение в институциональную экономику: учеб. пособ. / Под ред. Д.С. Львова. – М.: «Издательство «Экономика», 2005. – 640 с.
2. Мельник А.Ф. Державне управління: навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко; [за ред. д.е.н., проф. А.Ф. Мельник]. – К.: Знання-Пресс, 2003. – 344 с.
3. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Норт Д. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 188 с.
4. Савчук В.С. Базисні економічні інститути і напрями аналізу їх парних взаємозв'язків [Текст] / В.С. Савчук, В.Д. Якубенко // Економічна теорія. – 2005. – Лютий (№ 2). – с. 49–63.
5. Ядгаров Я.С. История экономических учений: учеб. для вузов [3-е изд.] / Ядгаров Я.С. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 320 с.

Інформаційні ресурси

1. Заруцький І.Д. Диференціація складових інституційного середовища щодо впливу на функціонування підприємств АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/516/46/43Zaruts.htm>
2. Иванова Е.В. Институциональное развитие механизмов согласования в управлении регионами [Електронний ресурс] // Иванова Е.В., Радина О.И. – Режим доступу до статті: <http://www.science-education.ru/pdf/2012/3/77.pdf>
3. Носова Т.Ю. Институциональная конкуренция и институциональная среда: взаимосвязь и взаимозависимость [Електронний ресурс] / Носова Т.Ю. // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П. Могили. – 2008. – Т. 99. – Вип 86. – Економічні науки. – с. 6 – 11. – Режим доступу до статті: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2008/99-86-1.pdf>
4. Одинцова М.И. Институциональная экономика / Одинцова М.И. – М.: ГУ-ВШЭ, 2007. – 386 с. – Режим доступу: http://lib.aldebaran.ru/author/odincova_marina/odincova_marina_institucionalnaya_yekonomika/odincova_marina_institucionalnaya_yekonomika_0.html

5. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка: Підручник. Затверджено МОН / Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. – К., 2010. – 687 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/ekonomika/institutsionalnoinformatsiyna_ekonomika_-_chuhno_aa